

IRAQ

¿GUERRA PREVENTIVA?

Lluís Sols Lúcia
Ángel G. Chueca Sancho
José I. González Faus
Javier Vitoria Cormenzana

1. **La Història.**
De Bòsnia a Iraq
2. **El dret internacional.**
Davant la guerra d'Iraq.
3. **L'Ètica.**
D'Occident al Far West. Rèquiem per la Raó
4. **Les víctimes.**
En nom del Déu de les víctimes

«Els qui detenten el poder legitimen l'ús que fan de la violència presentant-la com l'únic recurs discutible per a 'protegir' al poble d'alguna amenaça interna o externa» (R. Schreiter, *El ministeri de la reconciliació*).

José I. González Faus i Lluís Sols són, respectivament, el Cap Acadèmic i el Cap de l'Àrea Social de Cristianisme i Justícia. **Javier Vitoria** és membre de l'equip de Cristianisme i Justícia.

Angel G. Chueca és membre del *Seminario de Investigación para la Paz*, del *Centro Pignatelli* de Saragossa.

1. DE BÒSNIA A IRAK

Luis Sols Lucia

La desaparició del bloc polític i militar constituït entorn de la Unió Soviètica va modificar profundament l'ordre polític internacional que havia dominat l'escena mundial durant la guerra freda. Fins aleshores, qualsevol conflicte –intern o extern– en què es veiés involucrat un país era interpretat, en relació amb l'enfrontament entre blocs, de manera que –gairebé invariablement– els Estats Units n'acabaven ajudant una part i la Unió Soviètica, l'altra. Aquesta dinàmica tendia, en principi, a agreujar els conflictes i a convertir-los en crònics. No obstant això, amb el temps, la mateixa dificultat per a la victòria d'una de les parts contendents, afavoria l'establiment de converses de pau patrocinades per les dues superpotències. La dependència que els contendents tenien del subministrament d'armes de les grans potències els inclinava a acceptar el diàleg. Van ser molts els conflictes que es van solucionar –totalment o parcialment– d'aquesta forma, de manera que l'ordre internacional de la guerra freda va acabar per ser un ordre relativament estable, encara que profundament injust.

1.- La gestió internacional dels conflictes després de la guerra freda

La caiguda del mur de Berlín va suscitar grans esperances. Per primera vegada en gairebé mig segle, s'obria per fi l'oportunitat de construir un ordre internacional més just i fonamentat en el Dret Internacional. La invasió de Kuwait per les forces iraquianes, l'agost de l'any 1990, va ser interpretada per molts com una clara violació del Dret Internacional a la qual s'havia de donar algun tipus de resposta col·lectiva, entenent que aquesta resposta establiria la manera de resoldre els conflictes internacionals en la nova era.

Sense entrar per ara en les veritables causes de l'anomenada “guerra del Golf”, és ben cert que l'administració nord-americana del president Bush –pare de l'actual president– va impulsar una gestió multilateatral del conflicte, en el marc de les Nacions Unides. Això suposava que cinc països –els cinc amb dret a vet en el Consell de Seguretat– s'arrogaven el dret de parlar en nom de la comunitat internacional i d'establir la legalitat. El sistema deixava al marge àrees senceres, com el Pròxim Orient, l'Índia, l'Àfrica subsahariana o l'Amèrica Llatina, que comprenen més de la meitat de la humanitat i que només estan representades en el Consell a través de països sense dret de vet. De totes maneres, es considerava que aquests cinc països –Xina, Estats Units, Unió Soviètica, França i Regne Unit– eren prou diversos per exercir un fort control mutu. No obstant això, aquell Consell de Seguretat –amb la Unió Soviètica en plena crisi i la Xina quelcom debilitada després dels successos de Tiananmen– es va mostrar bastant dòcil amb els desigs dels Estats Units, encara que es van mantenir les formes de la legalitat internacional. Bush pare va actuar, en

tot moment, amb el beneplàcit dels altres quatre països i el Consell de Seguretat va dirigir –almenys formalment– el conflicte. Va semblar que s’acceptava la idea que, en el nou ordre internacional, els Estats Units s’afirmaven com a única superpotència, però acceptaven que els conflictes internacionals es resolguessin en el marc multilateral de l’ONU, concretament del seu Consell de Seguretat, tal com establia la Carta Fundacional que els Estats Units havien ratificat.

El 1994, un terrible conflicte civil va assolir l’Àfrica dels Grans Llacs. L’abatiment de l’avió on viatjaven els presidents de Burundi i Rwanda, va provocar en aquest últim país una onada de terribles matances entre tutsis i hutus. El paper de les grans potències en la gènesi d’aquest conflicte planteja encara molts interrogants, però el fet és que va aparèixer en la premsa internacional únicament com una acció dels hutus contra els tutsis. La dimensió de la massacre –de l’ordre d’un milió de persones assassinades– va convulsar l’opinió pública internacional que no podia entendre que ningú no pogués fer res per detenir aquelles matances. Amb una informació cada cop més globalitzada es feia patent l’exigència que el sistema internacional tingués alguna capacitat de resposta davant drames humans com aquells. La crisi va ser gestionada al marge dels organismes internacionals i resolta fonamentalment en benefici dels interessos dels Estats Units.

El desmembrament de l’antiga Iugoslàvia, iniciat el 1991, va qüestionar novament l’ordre internacional, atès que des de feia un segle i mig era un dels llocs més sensibles i conflictius del mapa europeu. Les discrepàncies en el Consell –Sèrbia era un país tradicionalment proper a Rússia i França– van conduir a una relativa passivitat de la comunitat internacional. Tot i així, quan el conflicte es va estendre a Bòsnia, el Consell de Seguretat va acordar l’enviament de forces d’interposició de les Nacions Unides –per frenar el conflicte i protegir la població civil– i, com a resposta a determinades matances, va autoritzar intervencions limitades de l’OTAN. En aquest conflicte –que va tenir el seu moment àlgid el 1995 amb la matança de Srebrenica– l’opinió pública internacional va pressionar perquè algú detingués les matances. Aquest estat d’opinió, però sobretot la debilitat política i econòmica de la Rússia de Ieltsin, va facilitar les pressions sobre Rússia que era l’Estat més reticent a autoritzar la intervenció internacional. Finalment es van mantenir les aparences i les intervencions van comptar amb l’autorització, més o menys explícita, del Consell de Seguretat, encara que la iniciativa va ser en tot moment dels Estats Units, així com la major part de les accions armades.

Poc després, a partir de 1998, el conflicte es traslladava al territori de Kosovo, pertanyent a la República Sèrbia. Aparentment, tant el conflicte civil com la resposta internacional guardaven una certa similitud amb el que va succeir a Bòsnia. La personalitat relativament moderada del president Clinton, i l’aparent existència d’una “causa justa” va impedir a l’opinió pública internacional adonar-se que aquesta vegada hi havia diferències substancials que comportaven un greu allunyament de l’ordre internacional vigent. En primer lloc, Kosovo pertanyia a la República Sèrbia i la Constitució iugoslava no li concedia el dret de secessió que atorgava –amb limitacions– a les repúbliques confederades. És probable, a més, que el conflicte real fos amplificat pels mitjans de comunicació internacionals, més aviat favorables a una intervenció. Pel que sembla, els Estats Units desitjaven posar fi, com més aviat millor, al règim autoritari de Milosevic i necessitaven crear un estat d’opinió propici a l’acció armada. Ieltsin continuava debilitat pels problemes econòmics i pel conflicte no resolt a Txetxènia, però tampoc no podia donar el seu suport a

una intervenció de l'OTAN contra un país tradicionalment ortodox i amic de Rússia, desafiant el sentiment nacionalista majoritari de la població russa. La seva intenció de vetar en el Consell de Seguretat un atac de l'OTAN, va decidir Clinton a actuar al marge de l'ONU.

Així, doncs, l'OTAN, una organització estrictament defensiva, va dur a terme un duríssim atac –gairebé tres mesos de bombardeigs, la primavera de 1999– sense cap autorització del Consell de Seguretat, contra un país que no n'amenaçava cap altre. Diplomàtics tan prestigiosos com l'antic secretari general de l'ONU, Javier Pérez de Cuéllar, van denunciar enèrgicament aquesta acció, conscients de la gravíssimes conseqüències que comportava per a l'ordre internacional.

La pujada al poder de Bush –i del grup de col·laboradors extremistes de què s'ha envoltat– ha permès veure amb claredat la progressiva deriva unilateralista que hi havia en la política nord-americana en aquests conflictes. El que inicialment es va presentar com un ordre internacional arbitrat pel Consell de Seguretat de les Nacions Unides, ha acabat finalment per mostrar-se com un sistema internacional dominat pels Estats Units en el qual s'invita l'ONU a guardar les aparences, si vol continuar sent “rellevant”.

L'atemptat de l'11 de setembre, va ser interpretat com un “atac” que justificava una “resposta”. Per això –malgrat l'escassa connexió causal i l'evident desproporció en els danys humans– l'opinió pública internacional va contemplar amb comprensió –no exempta de resignació– la intervenció nord-americana contra l'Afganistan. Però la intenció de Bush d'atacar l'Iraq, menystenint les Nacions Unides i exhibint unes raons que ofenen la intel·ligència¹ ha aixecat en contra seu l'opinió pública internacional –particularment l'europea– que ha protagonitzat les majors manifestacions de la història, potser les primeres de l'“era global. A Alemanya, l'opinió pública contrària a la guerra ha deixat a l'oposició –per les seves idees bel·licistes– un candidat a la presidència del Govern que creia tenir assegurada la victòria. França, amb la col·laboració d'Alemanya, ha liderat l'oposició a aquesta política expansionista i unilateral, desafiant terribles pressions dels Estats Units. De moment, quan es redacten aquestes pàgines, ha aconseguit el suport de la majoria dels països membres del Consell de Seguretat i ha evitat un atac sota l'emparedat de l'ONU.

2.- Les relacions internacionals a l'era de la globalització

Per explicar quin és el veritable sentit de la política exterior nord-americana cal acudir a la teoria de les relacions internacionals i als debats que es duen a terme des de fa dècades en l'àmbit universitari i als centres d'estudis estratègics. Allà, lluny dels mitjans de comunicació i de les campanyes electorals, s'exposen amb cruesa els veritables motius que mouen les relacions internacionals. Més tard, polítics formats en aquests àmbits ocupen esferes de poder i –encara que es vegin obligats a encobrir-los o edulcorar-los– segueixen regint-se pels únics criteris que creuen seriosos i responsables.

Durant la guerra freda, dues tendències s'han disputat la preponderància. La “realista” atribuïa el protagonisme al poder i als estats. Des de la seva perspectiva, només s'avança si

els altres retrocedeixen i viceversa. La política internacional és un joc de “suma zero”. S’és més poderós en la mesura que els altres ho són menys. L’objectiu primordial sempre és la seguretat.

La tendència “transnacional” o globalista creu que la cooperació internacional genera beneficis per a tots. És un joc de “suma positiva”. Consideren importants els estats, però reconeixen també la importància d’altres agents, com les empreses i les organitzacions internacionals. Per ells, el benestar econòmic és l’objectiu al qual s’ha de concedir prioritat, encara que també valoren la seguretat.

Organitzacions militars com l’OTAN o el Pacte de Varsòvia responien al paradigma realista. En canvi, la major part de les organitzacions adscrites a l’ONU, com l’OMS o la UNESCO, responen al paradigma transnacional. En les mateixes Nacions Unides, el dret de vet de les cinc principals potències en el Consell de Seguretat respon al paradigma realista i, en canvi, l’Assemblea General respon al paradigma cooperatiu o transnacional. El “realisme” de la guerra freda va mantenir sempre un caràcter multilateral, obligat per la pròpia rivalitat dels blocs i la necessitat de constituir aliances.

La caiguda del mur de Berlín i el procés de globalització han obligat a reformular aquestes teories. Un món global requereix respostes globals i, d’alguna manera, una direcció global. Com veïem, l’opinió pública exigeix que es facin coses per evitar tragèdies humanes o desastres ecològics. Les finances també s’han globalitzat i una crisi a Mèxic (1994) o a Tailàndia (1997) pot afectar seriosament l’economia de tots els països del món. Per això sorgeixen respostes sobre com governar la globalització. Des d’un cert neoliberalisme s’ha tractat de donar una resposta eclèctica proposant un món on els estats perden influència a favor de les grans empreses multinacionals i un reduït grup de països rics que imposa els seus interessos a la resta. Des de l’anomenat “consens de Washington” el FMI i el Banc Mundial s’han orientat cap aquest paradigma, representat d’una manera emblemàtica pel G8.

L’anomenat moviment antiglobalitzador s’ha rebel·lat contra aquesta manera d’organitzar el món i exigeix un ordre internacional cooperatiu i sostenible que redundi en benefici de tots, i no únicament dels països rics. Però davant la urgent necessitat de respostes globals s’apunta, encara que només d’una manera incipient, la possibilitat d’un nou paradigma, basat en institucions d’àmbit mundial amb un veritable poder supranacional. La recent creació del Tribunal Penal Internacional –malgrat tots els obstacles i les pressions del Govern dels Estats Units– respondria a aquest paradigma. L’èxit –a escala més reduïda– de la Unió Europea mostra que –encara que és difícil– és possible crear institucions amb veritable poder supranacional.

Els Estats Units –i d’una manera especial l’ala dreta del partit republicà– van estar gairebé sempre dominats pels partidaris de la tendència realista, com Foster Dulles o Henry Kissinger. Es tractava, com ja hem vist, d’un realisme multilateral, que creia sobretot en el poder –especialment en el poder militar– però que tractava de constituir aliances. No van faltar, tanmateix, els qui reclamaven abandonar les traves del multilateralisme per llançar-se a imposar els propis criteris d’una manera unilateral. La política exterior de Reagan, amb el seu enorme increment de les despeses militars, va comportar ja una certa deriva en aquesta direcció. La caiguda del bloc de l’Est i l’emergent globalització va donar, com hem vist, nou impuls als unilateralistes, malgrat la preocupació per guardar les formes de Bush pare i la relativa moderació de Clinton.

El realisme unilateralista accepta que el món globalitzat ha de ser governat i proposa fer-ho des d'un sol país. Aquest país ha d'assolir una extraordinària força militar –i exercir-la de tant en tant– per imposar un ordre internacional d'acord amb els seus interessos. Per això és precís evitar l'existència de qualsevol poder alternatiu amb capacitat dissuasiva. El paper governant correspon, naturalment, correspon als Estats Units. Com assenyalava l'Assessora de Seguretat Nacional del President Bush, Condoleeza Rice, la missió dels Estats Units és garantir la seguretat i Europa podria encarregar-se de l'ajuda als països en desenvolupament. L'ordre internacional d'acord amb els interessos dels Estats Units seria, per descomptat, un ordre neoliberal, però en el qual els interessos econòmics quedessin subordinats a la seguretat, o sigui als interessos militars. En aquest sentit, el contrast entre els resultats econòmics de la gestió de Bush i la de Clinton resulta alligador.

3.- La construcció d'un imperi

Així, doncs, el model que proposen els teòrics de les relacions internacionals pròxims als actuals governants dels Estats Units és el que en història s'ha denominat tradicionalment "imperi". Resulta sorprenent que un país nascut d'un alçament anticolonial, i que encara es regeix per una Constitució aprovada en aquella època, hagi acabat per adoptar idees imperialistes. Tanmateix, no és quelcom completament nou. Les annexions per la força de les armes de territoris dels pobles indis i de Mèxic van tenir un caràcter netament imperialista. La consigna d'"Amèrica per als americans" amagava també una voluntat imperialista que es va concretar després en les innombrables intervencions militars a Llatinoamèrica. La seva oposició als imperis colonials europeus els van distanciar més tard d'aquestes actituds, reconvertides després en l'imperialisme econòmic denunciat pels autors marxistes.

Així, doncs, l'actitud de Bush de caminar cap a un imperi americà té precedents, però la novetat és que ara, per primera vegada a la història, es tracta d'un imperi mundial, i les seves conseqüències poden ser més duradores que en qualsevol imperi anterior.

El setembre del 2002, es va presentar un document amb les línies essencials del que es creia que havia de ser la política exterior nord-americana del segle XXI. El document, signat pel mateix Bush, establia que els Estats Units estaven per sobre d'institucions internacionals com l'ONU, indicant que havien de treballar amb elles, però sense sentir-se obligats a respectar els seus acords, que sí que regirien per a la resta de països. Com a criteri d'actuació es proposa la guerra preventiva unilateralment decidida: "no dubtarem a actuar sols, si és necessari, per exercir el nostre dret a l'autodefensa amb una operació preventiva". Antigament, d'això se'n deia "agressió". La situació es planteja com a irreversible: "Les nostres forces seran prou vigoroses per dissuadir potencials adversaris d'intentar un rearmament militar dirigit a igualar o sobrepassar el poder dels Estats Units", una consideració que no fa distincions entre països democràtics i no democràtics. No hi ha gaires dubtes sobre a què es refereix en parlar de "forces prou vigoroses".

Quins països podrien rivalitzar amb els Estats Units o disposar d'alguna capacitat de

dissuasió? Evidentment, no s'explicita en el document. Però no resulta difícil d'entreveure. Certament, el terrorisme a gran escala –particularment el terrorisme islàmic– pot aconseguir capacitat dissuasiva i per això el combat contra ell s'ha plantejat com una prioritat, però no sembla que l'Iraq laïc tingui cap relació amb el terrorisme fonamentalista que amenaça els Estats Units. Rússia es troba molt debilitada econòmicament, tot i que el seu arsenal nuclear i les seves reserves de petroli, li atorguen encara una certa capacitat de dissuasió. La Unió Europea té un evident poder econòmic i, si aconseguís unir-se, podria aconseguir també un gran poder polític i, eventualment, militar. La Xina, amb els seus 1.300 milions d'habitants, experimenta un vertiginós creixement econòmic i no trigarà a convertir-se en el país amb el PIB més gran del món, mesurat en termes de paritat de poder adquisitiu. Però ni la Unió Europea ni la Xina disposen de petroli. Si qui controla el petroli disposa de suficient força militar, no li resultarà difícil bloquejar qualsevol temptativa de rearmament.

Els Estats Units té avui en dia l'hegemonia militar en el món. L'any 2004 la seva despesa militar serà de 400.000 milions de dòlars, més que tots els altres països del món junts.² Posseeix, també, l'hegemonia cultural (cinema, televisió, música, agències de premsa). Així mateix, té l'hegemonia financera (dòlars, Wall Street), la tecnològica i la productiva, tot i que aquesta l'hagi de compartir amb Europa i el Japó. Només li falta l'hegemonia energètica, el control del petroli.

Des d'aquesta perspectiva, adquireix sentit la doble intervenció al Golf. Iraq posseeix l'11,2 % de les reserves mundials de petroli i juntament amb Kuwait –una part d'Iraq segregada pel colonialisme– més del 20 %. Un petroli d'excel·lent qualitat i fàcilment accessible. Controlant l'Iraq –a més d'eliminar l'únic rival seriós d'Israel a la zona– s'adquireix la capacitat de desafiar un possible boicot d'Àrab Saudita (26 %) –convertint-lo per fi en un país pressionable– i es controla el petroli necessari per a l'abastament de la Xina, la Unió Europea i els mateixos Estats Units. Tot això en un país que es troba gairebé als antípodes dels Estats Units i fronterer amb la Unió Europea, si finalment Turquia s'hi incorpora finalment.

No és estrany que els països més vinculats al projecte europeu –França i Alemanya– hagin reaccionat contra aquest projecte d'ocupació i espoliació, igual que ho ha fet l'opinió pública europea. S'ha obert una “bretxa atlàntica”. Així com el “repte de l'Est” va portar a la creació de la Unió Europea, potser ara el “repte de l'Oest” porti els ciutadans d'Europa a redescobrir la seva identitat i a impulsar “un altre món possible”.

“Per a superar les diferències entre les nacions, la guerra no pot ser considerada com un mitjà qualsevol que podria escollir-se en funció de consideracions d'interès o d'oportunitat... tot recurs a la violència de les armes, malgrat apunti vers un objectiu desitjable per al bé comú, constitueix una decisió tan greu que només es pot prendre com a darrera possibilitat i només si tenen lloc unes condicions molt estrictes... En aquests moments, les informacions de què disposem no permeten afirmar que s'esdevinguin aquestes condicions...” [Declaració del consell permanent de la Conferència episcopal de França, 15.10.2002]

2. EL DRET INTERNACIONAL DAVANT LA GUERRA DE L'IRAQ

Ángel G. Chueca Sancho

La història recent ens demostra l'existència de fortes resistències a l'establiment d'un ordre internacional, regit per normes jurídiques, regit pel Dret Internacional. Entre elles, en podem trobar algunes atribuïbles als Estats Units, l'imperi o la hiperpotència actual.

1. Els EUA i el dret internacional: alguns fets recents.

Destaquem la resistència dels EUA en quatre terrenys: els problemes ambientals mundials, la creació d'una Cort Penal Internacional, el manteniment de la pena de mort i l'actitud observada en la relació entre terrorisme i Drets Humans.

Davant els problemes ambientals (que afeixuguen a tota la Humanitat), els EUA han defensat i defensen solucions estatals; no serveix de res demostrar que es produeix el canvi climàtic i que el 25% dels gasos d'efecte hivernacle procedeix del territori dels Estats Units; no importa gens provar que la desaparició de la diversitat biològica és galopant. En les negociacions ambientals internacionals, la tàctica sempre resulta la mateixa: participar en el procés negociador per retardar-ne les solucions i, quan s'assoleixen solucions (encara que siguin parcials, com en el Protocol de Kyoto de 1997 sobre la reducció de gasos d'efecte hivernacle), no assumir-les, no comprometre-s'hi i, fins i tot, fer pressió sobre els altres estats perquè tampoc no s'hi comprometin.

La creació de la Cort Penal Internacional (l'Estatut de Roma de 1998 de la Cort Penal ja ha entrat en vigor) tampoc no va agradar a la hiperpotència. Va participar en les negociacions, va pretendre que fracassessin i, en acabar, no solament no va ratificar-ne l'Estatut sinó que va començar una doble tàctica: buscar, mitjançant acords bilaterals, que no s'acusés de crims de lesa humanitat o de guerra els seus soldats i agents, i si eren acusats, amenaçar amb intervenir allà on fossin jutjats. Com que la Cort Penal Internacional té la seu a La Haia, els EUA sembla que estan disposats a envair i ocupar aquesta ciutat holandesa...

Davant la pena de mort és ben sabuda la posició dels EUA; ells, en aquesta matèria tan perillosa, van junts amb la Xina, l'Aràbia Saudita i l'Iran. En territori dels Estats Units, les execucions es produeixen sovint, les pateixen negres, hispans, persones incapacitades o joves que eren menors en el moment de cometre els seus delictes. Maten, fins i tot, estrangers els drets dels quals no han estat respectats: dos ciutadans alemanys foren executats sense que se'ls informés que tenien dret a la protecció consular d'Alemanya; el cas va ser sentenciat el 2001 pel Tribunal Internacional de Justícia i va condemnar els Estats Units; però això no ha produït grans efectes atès que Mèxic acaba de presentar una altra demanda davant el mateix Tribunal pel mateix motiu, per intentar arrabassar del corredor de la mort més de 50 mexicans!³

D'altra banda, convé no oblidar l'actitud mantinguda en la relació entre terrorisme i els drets humans. Que quedi clar que els actes de l'11 de setembre de 2001 van ser actes criminals, en absolut admissibles. Però enfront del terrorisme no s'hi val tot; els drets humans han de prevaler també en el moment de jutjar aquests actes. Això no obstant, l'administració Bush predica el contrari i deté i manté en presó durat mesos centenars de persones. Es pot dir el mateix del manteniment dels presoners de guerra a Guantánamo.

Tots aquests fets provoquen perplexitat i indignació. Perplexitat, perquè són actes atribuïbles a un Estat de Dret, que predica constantment els Drets Humans però que no resulten gaire convincents a l'hora de respectar-los; indignació, perquè algunes de les autoritats dels Estats Units deixen entreveure que actuen en virtut d'un manament diví, que els designa com a poble escollit i això els permet una total llibertat d'acció, sense submissió a cap norma jurídica.

2. L'ús de la força i el dret internacional: dos pressupòsits teoricopràctics.

Anem ara a l'ús de la força en l'ordenament internacional actual. La perspectiva seguida no pot ser altra que la de la Carta de les Nacions Unides, el tractat internacional de més gran transcendència i del qual els Estats Units formen part i, per tant, estan obligats a complir-lo.

En aquesta perspectiva sobresurten dos pressupòsits teoricopràctics: la prohibició de l'amenaça o l'ús de la força en les relacions internacionals actuals i el Consell de Seguretat com a únic òrgan que pot decidir l'ús de la força armada..

A) La prohibició de l'amenaça o l'ús de la força en les relacions internacionals actuals.

La carta de l'ONU s'adopta l'any 1945, entre altres finalitats, per "preservar les generacions que vindran del flagell de la guerra... i per reafirmar la fe en els Drets Fonamentals de l'home, en la dignitat i el valor de la persona humana, en la igualtat de drets dels homes i les dones i de les nacions grans i petites".⁴

La Carta es refereix constantment al manteniment de la pau i la seguretat internacionals. La seva norma més important és, sens dubte, l'article 2, paràgraf 4t, que diu textualment: "Els membres de l'Organització, en les seves relacions internacionals, s'abstindran de recórrer a l'amenaça o l'ús de la força contra la integritat territorial o la independència política de qualsevol Estat, o a qualsevol altra forma incompatible amb els Propòsits de les Nacions Unides".

La norma citada resulta molt clara: Es prohibeix l'ús de la força en les relacions internacionals i es prohibeix també l'amenaça. Aquesta prohibició s'estén a qualsevol forma incompatible amb els propòsits de la Carta; per això, no és possible l'ús de la força d'una forma compatible amb aquests Propòsits.

La prohibició de l'amenaça o l'ús de la força en les relacions internacionals no dona joc, per tant, a accions anomenades unilaterals; aquestes accions es transformen en pura agressió excepte en dues hipòtesis

- la legítima defensa, individual i col·lectiva, o
- les accions empreses pel Consell de Seguretat de les Nacions Unides o autoritzades per ell.

Si apliquem aquestes normes a la situació actual, podrem comprovar com els EUA i la Gran Bretanya, que mantenen des de fa anys l'anomenada “zona d'exclusió aèria” a l'Iraq, i fan servir una part de l'espai aeri iraquianà al seu gust, violen clarament la Carta. Aquesta violació constitueix, per descomptat, un fet molt greu.

B) El Consell de Seguretat, l'únic òrgan que pot decidir l'ús de la força armada

Si continuem llegint la Carta de les Nacions Unides veurem que s'hi admet “el dret immanent de legítima defensa, individual o col·lectiva, en cas d'atac armat contra un membre de les Nacions Unides, fins que el Consell de Seguretat hagi pres les mesures necessàries per mantenir la pau i la seguretat internacionals”.⁵ Queda clar que, si un Estat és atacat, es pot defensar; aquesta legítima defensa és vàlida fins que el Consell de Seguretat prengui les “mesures necessàries”.

Fora dels casos de legítima defensa, el problema plantejat és si algun òrgan o Organització Internacional pot permetre l'ús de la força o utilitzar-la directament. Distingirem dues hipòtesis:

- En la primera, el CS permet l'ús de la força armada a una organització regional; això resulta perfectament vàlid, com hem comprovat de la lectura de la Carta. En sentit contrari, si no existeix legítima defensa individual o col·lectiva, l'ús de la força armada per una organització regional serà il·legal, violarà l'actual Dret Internacional; aquesta violació es va produir inequívocament en la intervenció de l'OTAN a Kosovo, sense cap autorització del veritable protagonista en la matèria, el Consell de Seguretat. Tot i que existeixi l'autorització, la Carta exigeix que les organitzacions regionals “mantinguin, durant tot el temps, el Consell de Seguretat plenament informat de les activitats empreses o projectades” per aquestes organitzacions. El CS confia, doncs, en una organització regional, però aquesta confiança no n'exclou el control, el qual ha de servir per evitar-ne els abusos i les desviacions.

També el CS pot permetre l'ús de la força armada a un Estat o un grup d'Estats; aleshores, els Estats autoritzats també han de respectar els límits imposats per aquest òrgan. El cas de la Guerra del Golf de 1991, després de l'agressió iraquiana contra Kuwait, constitueix un bon exemple d'aquesta autorització, a la qual em referiré més endavant.

- En la segona hipòtesi, el mateix CS actua sense delegar ni autoritzar ningú. En la seva actuació hi ha una gradació de les accions:

- 1r. El CS adopta sancions que no impliquen l'ús de la força armada (econòmiques, d'interrupció de comunicacions, de ruptura de relacions diplomàtiques, etc.)

- 2n. Si aquestes sancions són inadequades, el CS “podrà exercir, per mitjà de les forces aèries, navals o terrestres, l'acció que sigui necessària per mantenir o restablir la pau i la seguretat internacionals”.⁶

3. La resolució 1441 del Consell de Seguretat.

Segons la Carta, els membres de les Nacions Unides s'avenen a acceptar i complir les decisions del CS d'acord amb aquesta Carta. Per tant, les resolucions del CS són obligatòries. A més –com ja he remarcat abans–, ens trobem davant l'únic òrgan que pot decidir legítimament l'ús de la força armada.

El 8 de novembre de 2002, el CS adoptava la seva resolució 1441. La causa última de la resolució es troba en la ja esmentada invasió de Kuwait per part de l'Iraq, el 1990, que va constituir una agressió.

La resolució 1441 assenyalava que l'Iraq no ha respectat Resolucions anteriors del mateix CS, sobretot pel fet que afectaven els seus programes d'armes de destrucció massiva; en concret, aquest Estat havia dificultat la labor de la Comissió Especial de les Nacions Unides, encarregada d'inspeccionar aquests aspectes.

Què decideix, en concret, el CS en la resolució 1441? Les decisions més importants són les següents:

1a. Iraq ha incorregut i continua incorrent en violació greu de les seves obligacions en no cooperar amb les Nacions Unides.

2a. Concedeix a aquest Estat “una última oportunitat de complir les seves obligacions” en la matèria.

3a. Crea la UNMOVIC (United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission) o Comissió de les Nacions Unides de Vigilància, Verificació i Inspecció, i autoritza l'Organisme Internacional de l'Energia Atòmica a enviar-hi també inspectors.

4a. Decideix que l'Iraq ha de proporcionar als inspectors “accés immediat, sense traves, incondicional i sense restricció a totes i cada una de les zones..., a tots els funcionaris i altres persones”.

5a. “Exigeix que l'Iraq confirmi en un termini de set dies la seva intenció de complir plenament la present Resolució” i

6a. Decideix reunir-se un cop tingui l'informe dels inspectors.

Si llegim atentament la resolució analitzada, comprovarem que no autoritza ningú (sigui qui sigui, EUA, l'OTAN, la UE) a fer servir la força armada contra l'Iraq. Els termes són clars i s'imposa un petit examen comparatiu amb la resolució 678, adoptada pel CS el 29 de novembre de 1990. El paràgraf 2 de la Resolució 678 assenyalava que el Consell de Seguretat “*autoritza els Estats membres que cooperen amb el govern de Kuwait que, a menys que l'Iraq compleixi plenament, el 15 de gener de 1991 o abans, les resolucions que precedeixen, com s'indica en el paràgraf 1 supra, facin servir tots els mitjans per fer portar a la pràctica la resolució 660 (1990) i totes les resolucions pertinents aprovades ulteriorment, a fi de restablir la pau i la seguretat internacionals a la regió*”.

Aquí sí que ens trobem amb una inequívoca autorització per a l'ús de la força armada contra l'Iraq per haver envaït Kuwait. Però termes semblants no es troben en la resolució 1441.

Si interpretem la resolució 1441 sense la imprescindible bona fe, podem obligar el text a dir el que realment no diu. Tenint en compte el seu contingut, no són possibles les interpretacions de persones que fan –com el president Bush o el president Aznar– una pura operació o interpretació política; la clau de la seva interpretació no és el Dret sinó la política, una injustificable política de poder.

Com he esmentat abans, la resolució 1441 afirma que el CS “Decideix reunir-se un cop rebut un informe, per tal d’examinar la situació i la necessitat que es compleixin plenament totes les seves resolucions en la matèria, a fi d’assegurar la pau i la seguretat internacionals” (paràgraf 12). Per tant:

1r. El CS decideix revisar l’informe.

2n. Serà el CS el que examini la situació i la necessitat que es compleixin totes les seves resolucions.

3º. Al revés del que va succeir el 1990, en cap cas, el 2002, no concedeix autorització a ningú perquè utilitzi la força armada contra l’Iraq.

Aquesta conclusió està confirmada pel penúltim paràgraf de la Resolució 1441. En efecte, el paràgraf 13 “recorda, en aquest context, que ha advertit reiteradament a l’Iraq que, si continua infringint les seves obligacions, s’exposarà a greus conseqüències”. Qui decideix les conseqüències a què s’exposarà l’Iraq no és l’estrateg de la Casa Blanca, de Londres o de Madrid, sinó el CS; i aquestes conseqüències no han de suposar, en cap cas, l’ús de la força armada; segons la Carta de les Nacions Unides, les conseqüències poden continuar essent les sancions econòmiques (que tant de mal fan a la població iraquiana i tant reforcen el poder del seu dictador) o d’un altre tipus, el manteniment de la inspecció, etc.

Llegida i interpretada de bona fe la resolució 1441, no hi ha res que permeti a ningú l’ús de la força armada contra l’Iraq. Ni directament ni indirectament, ni expressament ni implícitament, concedeix a ningú el dret a fer servir la força armada contra aquest Estat. La interpretació oposada trenca dues normes essencials en qualsevol interpretació jurídica vàlida: el sentit corrent dels termes utilitzats i la bona fe.

4. L’anomenada guerra preventiva, acció preventiva o legítima defensa preventiva, pura agressió sense disfresses.

Abans he esmentat el dret de legítima defensa (individual i col·lectiva) que la Carta respecta. Novament, amb una interpretació forçada i desnaturalitzada del tan transcendental tractat internacional, s’addueix la denominada *guerra preventiva, acció preventiva o legítima defensa preventiva*.

Qualsevol d’aquestes formulacions posa l’accent en l’atac preventiu, l’atac previ; els seus defensors afirmen, doncs, que –com es diu massa sovint en societats tan competitives com les actuals– “la millor defensa és un bon atac”.

En la història recent, aquesta teoria la va adduir profusament Israel, quan atacava els Estats àrabs; d’aquesta manera, deien els ideòlegs israelians, s’impedia un atac futur dels

àrabs.

En aquests moments és al·legada, una vegada i una altra, pel president Bush; els inadmissibles atacs terroristes de l'11 de setembre li serveixen de coartada.

Tanmateix, aquestes formulacions (siguin quines siguin les seves motivacions expresses o implícites) violen inequívocament l'actual Dret Internacional.

Des de 1974 existeix una Definició de l'Agressió, adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides. Segons aquest text –que codifica normes internacionals– es considera agressió l'ús de la força per un Estat contra la sobirania, la integritat territorial o la independència política d'un altre Estat o en qualsevol altra forma incompatible amb la Carta de les Nacions Unides.

La Definició enumera una sèrie d'actes d'agressió, i cita entre ells la invasió o l'atac per les forces armades d'un Estat del territori d'un altre Estat, o tota ocupació militar (encara que sigui temporal) o tota annexió territorial derivada de l'ús de la força. Quan el 1990 l'Iraq envaeix Kuwait, comet sens dubte un acte clar d'agressió. A més, es considera una agressió el bombardeig del territori d'un Estat, el bloqueig dels seus ports o les seves costes i, entre d'altres actes, l'enviament per un Estat de bandes armades, grups irregulars o mercenaris.

D'altra banda, el Tribunal Internacional de Justícia, el 1986 (precisament en el cas Nicaragua/EUA), afirma d'una manera textual: “En el cas de la legítima defensa individual, aquest dret no pot ser exercit sinó quan l'Estat interessat ha estat víctima d'un atac armat. La invocació de la defensa col·lectiva, evidentment, en res no canvia aquesta situació”.

En aquesta direcció convé no oblidar dos aspectes addicionals:

- Cap consideració d'índole política, militar, econòmica o d'un altre tipus no podrà servir per justificar una agressió.

- La guerra d'agressió constitueix un crim internacional, tal com es desprèn de l'article 5 de l'Estatut de Roma pel qual es va crear la Cort Penal Internacional. Conscients les autoritats dels EUA d'aquesta norma, és en això que rau la seva tancada oposició a l'efectiva aplicació de l'Estatut de Roma i a l'actuació d'aquesta Cort?

5. Cap a la pau pel dret internacional o cap al caos?

Tal com assenyalava al començament, els EUA mantenen un inequívoc rebuig al Dret Internacional en diversos àmbits; però, sens dubte, el rebuig més perillós és la denominada acció o guerra preventiva, que avui volen dirigir contra l'Iraq i demà dirigiran contra qualsevol altre Estat, quan els interessos de la seva minoria dirigent els ho aconselli, hi hagi una causa real o no.

També interessa recordar la història en un terreny tan relliscós com el de les proves presentades davant del CS. L'enfonsament del cuirassat Maine, el 1898, va constituir el pretext perquè els EUA posessin fi a l'últim poder espanyol a Amèrica; les preteses “proves” presentades aleshores no resistien la més mínima anàlisi imparcial. Tot això va tenir conseqüències jurídiques, atès que, el 1899, la primera Conferència de Pau de La Haia creava una nova manera d'arreglar diferències –les Comissions d'Investigació–, per fixar els fets. Doncs bé, aquesta experiència històrica es repeteix una vegada i una altra en la política

exterior dels EUA i en la presentació de les preteses “proves”, que moltes vegades no són sinó la seva propaganda de guerra.

Situats ja novament en el present, recordem que els mateixos Estats que avui exigeixen a l'Iraq que compleixi les Resolucions del Consell, donen suport als qui n'incompleixen d'altres, com les relatives als drets dels pobles palestí i saharià. Per tant, si realment desitgem que es mantingui la pau i que el CS no perdi el que li queda del seu crèdit, ja molt minvat, exigirem que es compleixin *totes les resolucions*, no solament les que beneficien la hiperpotència de torn o els seus aliats.

Així mateix, convé que ens formulem dos interrogants addicionals, complementaris entre si: Algú sensat considera que l'atac armat contra l'Iraq servirà per lluitar contra el terrorisme, com els portaveus de la guerra propaguen amb excessiva freqüència? Aquesta atac, no serà més aviat un excel·lent adob, si més no ideològic, per a nous atacs terroristes?

En la situació actual, la disjuntiva final sembla clara: o bé anem *cap a la pau pel dret internacional (pel respecte dels drets humans de tothom)* o bé continuem en línia recta *cap al caos*. I la realitat ja ha demostrat que en aquest caos hi perdem tots, incloent-hi els poderosos Estats Units.

Voldria acabar amb les paraules –plenes de passat i de present i impregnades dels pitjors presagis per al futur– d'un il·lustrat aragonès, Alejandro Olivan, que el 1835 escrivia:

“La guerra és l'oprobri de la raó i l'oblit de tot dret, i si pensem que, després de molts anys de combats i desolació, les nacions acostumen a fer la pau per simple cansament, i queden molt més abatudes que quan van començar, *no solament reconeixem la bogeria i el caprici de gairebé totes les guerres, sinó que deplorarem la retrogradació a la qual condemnen l'espècie humana*” (*La Abeja*, dilluns 11 de maig de 1835, núm. 377, p. 1 “De la intervenció extranjera”).⁷

(Febrer)

3. D'OCCIDENT AL FAR WEST. RÈQUIEM PER LA RAÓ

José Ignacio González Faus

“Aquesta facilitat per fer la guerra, juntament amb la inclinació que senten envers ella els qui disposen de la força i que sembla ingènita a la naturalesa humana, és el més poderós obstacle per a la pau perpètua”

(E. KANT, *Sobre la pau perpètua*).

“Com l'eunuc que desitja desflorar una noia,
així és aquell qui fa justícia a la força”
(*Eccli*, 20,4)

“Malgrat les guerres recents han causat gravíssims danys materials i morals, en algunes zones del món la guerra continua fent, encara, els seus estralls... En ser emprades, en la guerra, armes científiques de tota mena, la seva crueltat intrínseca amenaça de portar els qui lluiten a una *barbàrie tal que superarà enormement la dels temps passats*... En molts casos, s'admet, com a nou sistema de guerra, l'ús dels mètodes propis del terrorisme” (GS 79).

Aquestes paraules són de fa gairebé 40 anys, del concili Vaticà II. Si llavors van poder semblar una obvietat, avui resulten d'una actualitat dolorosament profètica. Cal prendre's seriosament l'advertència que, en aquests darrers 40 anys, podem haver arribat, en nom del progrés i de la llibertat, “a una barbàrie tal que superi la dels temps passats”. Per això, i en la dolorosa situació a què ens estem veient abocats per la desmesurada ambició d'un país ben armat, serà bo de recordar algunes observacions més concretes que afegeix l'esmentat Concili:

El dret de gentes (o dret internacional) i els seus principis continuen vigents en temps de guerra.

Són “criminals” els qui ordenen actes que s'oposen a aquests principis, i han de ser desobeïts, sense que l'obediència cega excusi els qui els acaten.

Cal encomiar la valentia dels qui s'oposen obertament a aquestes ordres.

La potència bèl·lica no legitima qualsevol ús militar o polític que se'n faci (*ibid*).

En proclamar aquests ensenya- ments, el Vaticà II no feia altra cosa que resumir la doctrina tradicional de la moral catòlica sobre la guerra. Per això, afegeix, a continuació, que, amb les armes modernes, s'ha produït un canvi qualitatiu que obliga a “repensar la guerra amb una mentalitat totalment nova”, puix que les esmentades armes “ultrapassen excessivament els límits de la legítima defensa” (n.80). Joan XXIII havia escrit, ara fa exactament 40 anys, que, “en els nostres temps, que s'afanyen amb l'energia atòmica, és

irracional pensar que la guerra esdevé un mitjà apte per a restablir els drets humans violats”. El Vaticà II creu que aquest reexamen de la guerra implica, en la situació actual, l'establiment d' “una autoritat internacional competent i proveïda dels mitjans eficaços”, i suposa, en segon lloc, acabar amb la cursa d'armaments, que no sols impedeix “remeiar a bastament tantes misèries del món, en emprar immenses quantitats de diners per a tenir sempre a punt noves armes”, sinó que simplement “es tracta de la plaga més greu de la humanitat”.

La irrealitat que semblen respirar aquestes paraules és la millor prova de l'impressionant retrocés en humanitat que estem patint aquests darrers anys, sobretot des que, amb l'esfondrament de l'Est, es va trencar el fals “equilibri de terror” que semblava mantenir-nos en pau. En acabar l'anterior guerra del Golf, el pare de l'actual president Bush (en un discurs que avui resulta memorable per la seva ridícula) ens va enganyar amb la justificació que aquella guerra serviria per crear “un nou ordre internacional” de pau i de justícia. Avui ens adonem que aquell nou ordre anunciat mereix plenament el qualificatiu despectiu de “encara més del mateix”.

Hem dit que, en la nova situació mundial de globalització i d'armament atòmic, l'antiga moral tradicional sobre la guerra resulta insuficient. Tanmateix, no serà balder mostrar que l'atac que ara es pretén desencadenar contra l'Iraq, i enfront del qual l'Europa bressol del “dret de gents” s'ha mostrat tan covarda, no es pot justificar *ni tan sols amb els criteris de la guerra antiga*.

La moral tradicional sobre la guerra

Cap a l'any 1538, el dominic Francisco de Vitoria (a qui els tractats de ciència política qualifiquen com a pare del dret internacional), explicava a Salamanca:

1. Que l'única causa justa per a declarar una guerra és haver rebut una agressió. Amb frases que semblen adreçades a l'emperador Carles I, Vitoria explica que, ni motius d'expansió de la religió,⁸ ni motius d'ambicions “del príncep” o d'expansió de l'imperi, no poden justificar una guerra.⁹

2. Que, fins i tot en aquest cas, la guerra ha de ser sempre l'últim recurs, quan s'hagin esgotat tots els altres camins de solució pacífica.

3. Que la seva declaració ha d'anar precedida d'una madura reflexió, no sols per part del cap d'estat (“príncep”, en la terminologia vitoriana), sinó per part de tots els interessats. Puix “no és suficient que el príncep cregui justa la guerra, perquè aquesta ho sigui”.¹ Aquesta observació portà Vitoria, en aquella època de naixement dels estats, a sospitar la conveniència d'una autoritat suprema, en la comunitat internacional, que judiqués sobre la injustícia comesa per a justificar la guerra. Perquè, altrament, “el príncep” és, alhora, l'autor i el jutge de la guerra.¹¹

4. La guerra té, a més, per a Vitoria, una limitació moral de proporcionalitat, tant pel que fa a la seva duració com a la reducció al mínim de les víctimes, sense que es converteixi en una guerra d'extermini i sense utilitzar mitjans que ultrapassin els límits d'una legítima defensa. De manera que la potència de les armes no en legitima pas qualsevol ús per a fins polítics i militars.¹ Qui conegui el que representaven “els turcs” per a l'Europa del segle

XVI, valorarà aquest clar judici de la lliçó sobre els indis (n.36): “Ni tan sols en la guerra contra els turcs és lícit de matar els infants”.

5. La guerra té, també, una limitació jurídica: puix, tant “les autoritats subalternes com els simples soldats, tenen el deure de negar-se a col·laborar en una guerra injusta i en una política d’agressió”¹³

El seu incompliment avui

Que el lector judiqui, a la llum de la doctrina exposada, si podem dir que els éssers humans hem progressat, quan estem veient que:

1. Pel que fa a la primera raó, *estem assistint impassibles al pas d’una guerra de defensa a una guerra preventiva*. L’argument és tot un prodigi de raonament: “si no té armes, les pot tenir; i si les té, les pot utilitzar contra nosaltres”. Aquest parell de condicions ja justifiquen desenes de bombardejors, milers de morts, posar a l’Irak un altre dictador -però que sigui un titella- i fer-se amb la meitat del seu petroli. Aquestes dades són molt més greus, en una època que difereix de la de Vitoria, precisament per l’establiment de la democràcia i la conquesta de la laïcitat de l’estat. Perquè una democràcia no jutja sobre la “santedat” de les causes, sinó sobre els mitjans amb què se les vol dur a terme. La discussió sobre si l’Iraq té o no té armes és una cortina de fum, puix que, ni que les tingués, no estaria pas justificada la guerra.

2. Quant a la guerra com a últim recurs, hem de dir que ha estat sempre el primer i únic recurs del president Bush: n’hi ha prou a recordar les seves presses i les seves impaciències públicament declarades, així com les seves paraules (ja en la campanya electoral!) sobre la necessitat d’unes forces armades “mòbils, mortíferes i fàcils de desplegar”. És així com ho sent el país que dedica a les seves despeses militars més que no pas tota la Unió Europea.

3. És a l’ONU a qui cal agrair que no ens trobem ja en plena guerra. Amb una ONU invàlida s’ha fet més del que s’ha pogut. I ha servit per a força coses, però també per a deixar en evidència aquesta invalidesa de les NNUU i la necessitat d’una profunda reforma radical (que elimini drets de veto dels grans i castigui els països morosos en el pagament de les quotes, etc.). Parlo d’invalidesa de l’ONU, entre d’altres raons, perquè, ara que s’invoca la resolució 1441 com a raó per a castigar l’Iraq -ja abans que s’hagi demostrat el seu incompliment- és inevitable afegir que, *pel cap baix*, hi ha 91 resolucions més de l’ONU que no han estat respectades. D’elles, 32 han estat transgredides per Israel i 24 per Turquia.¹ Es tracta de dos països que els EEUU consideren molt útils per al que anomenen llurs “interessos vitals”.

Això demostra que l’imperi només busca, en les Nacions Unides, una cobertura per als seus excessos, quan li convé. Una autoritat mundial no pot tenir aquesta doble vara de mesura. I aquí es percep la lucidesa del Vaticà II quan conclou que l’única manera d’evitar la guerra és l’establiment d’una autoritat internacional forta i independent.

En qualsevol cas, ha quedat clar que els criteris de l’ONU eren, ara, oposats als del president Bush. I que, si aquest vol acabar de veritat amb les guerres (i no pas fer-se amb el petroli d’altres països), l’únic camí és atorgar a les Nacions Unides l’autoritat que haurien de tenir, sense pretendre escapolir-se de llurs lleis, acceptant institucions com el Tribunal Penal

Internacional, i deixant, per a aquesta autoritat de l'ONU, l'ús de les armes en el món.

4. És una dada poc coneguda que, en les guerres del segle XX -en comparació amb les antigues- el nombre de morts civils en una guerra s'ha elevat fins a un 90%. Avui coneixem, a més, el que van suposar, en l'anterior guerra del Golf, els bombardejos amb urani empobrit, amb l'aparició, els darrers deu anys, de nens amb càncer a l'Iraq. Sabem, també, que, enfront de la pregunta de si aquest sacrifici dels nens era justificable, Madeleine Albright va contestar que "era dolorós, però necessari per a la pau".

Aquestes dades posen en relleu la desraó de les nostres guerres modernes, i la raó del Vaticà II quan equipara les guerres actuals amb el terrorisme. Pot ser bo de recordar que la bíblica Llei del Talió ("ull per ull, dent per dent")¹⁵ que, en els meus anys d'infància, ens la presentaven com a poc civilitzada, va néixer com un pas endavant en la proporcionalitat de la guerra. Puix, el que imperava fins a aquell moment, era: "per una ferida, mataré un home, i per un morat, un jove" (Gn 4,23). Sembla, doncs, que hem retrocedit fins a abans de la Llei del Talió.

5. Per tot això, hem d'aplaudir els esforços de tanta gent que, amb una solidaritat gairebé imponent, com la que mostraren els joves que se'n van anar a Galícia a ajudar, han fet els impossibles (recollida de signatures, manifestacions, convocatòria de pregàries per la pau...) per impedir aquest segon chapote del petroli i actualitzar aquella vella cançó: "*all we are saying: give peace a chance*".

Però, a més d'això, cal concloure que, des del punt de vista de la moral cristiana, els caps d'Estat estan obligats, avui, a negar l'ús de llurs bases per a aquesta guerra, i que els electors no han de votar partits que ho hagin fet. No s'hi val, per a evitar aquesta obligació, a refugiar-se en evidències que ningú no nega (com que "entre la tirania i la llibertat, jo escullo la llibertat"), tal com tendeix a fer el nostre President mitjançant respostes d'eslògan que mereixerien de figurar en una d'aquestes antologies de l'absurd que reproduïen respostes dels nostres escolars en llurs exàmens.

Desgraciadament, no han perdut pas actualitat els dos Quaderns que vam publicar el 1991 amb motiu del passat "terrorisme del Golf". Només cal remetre-s'hi.¹

I el que, en aquest cas, és vàlid pel que fa a la moral cristiana, també ho és pel que fa a la racionalitat humana, malgrat un no sigui creient. El text de Joan XXIII, abans citat, parlava simplement de la guerra com a *irracional*, als nostres dies. És absolutament contradictori elaborar un discurs pragmàtic enfront de "les ingenuïtats dels moralistes" i recórrer, després, a un discurs moral per a desautoritzar el pragmatisme dels nostres enemics.

Després de l'11 S, hem passat, d'una cultura que es considerava més o menys de llibertat, a una cultura de la por. En la qüestió de l'Iraq, s'enfronten tres lògiques diferents: els arguments de la raó; *l'evidència de la por*, que és una de les més perilloses, i que, com totes les evidències, és irrefutable; i la lògica del poder, que s'aprofita del pànic dels altres (sembrat, potser, per ella mateixa) en benefici propi.

Què en resta, doncs, de la nostra pobra Modernitat? Tant d'esforç i tanta il·lusió per tal de construir una humanitat raonable, i ara resulta que, en un tres i no res, hem passat d'"Occident" al "Far West", de la Il·lustració a la Destrucció, de la Modernitat a la Prehistòria, i, del fet que el Progrés signifiqui que no ens matem els uns als altres, a significar

que no ens matem a cops de destrat, sinó a cops de míssil.

Pobre Kant! Tant que s'esforçà perquè els homes aprenguéssim a fer servir la raó: "gosa pensar!" I ara resulta que, traduït a l'anglès, això significa: "gosa bombardejar!" Kant afirmava en el seu escrit *Sobre la pau perpètua* que, "en tota república, el consentiment dels ciutadans és requerit per fer la guerra".¹⁷ Potser per això és a la terra de Kant on encara hi troba resistència la guerra contra l'Irak. D'altres, sens dubte menys il·lustrats, afirmen que ells "no governen a base d'enquestes" (malgrat en visquin pendants).

Cal agrair, també, que, en el moment de concloure aquestes ratlles, França sembla que s'afegeix a la postura alemanya, en contrast amb l'afany de tots els fadristerns de prosperar a la vora del poderós. Malgrat la sospita que, en ambdós casos, els motius poden no haver estat del tot purs.¹

Si Kant aixequés el cap...

Europa: compte a no perdre l'ànima

Em permeto tancar aquest capítol amb una llarga cita d'un paràgraf que fou escrit fa exactament deu anys:

"Què és el que ha triomfat amb la caiguda de l'Est? Ha guanyat la llibertat o ha guanyat la injustícia? Ha triomfat "el poble" o "la noblesa" (econòmicament parlant)? Amb unes altres paraules provocatives: ha caigut només el teló d'acer o també ha caigut una nova "línia Maginot"?

Sens dubte, l'esfondrament clamorós de la famosa línia Maginot vers el 1940 va posar en relleu la major eficàcia del nazisme alemany enfront de tots els plans militars francesos. Però, a la llarga, va anar mostrant, també, la major immoralitat que hi havia a l'arrel d'aquesta eficàcia. I una cosa molt important: aleshores això no ho veia gairebé ningú! L'opinió majoritària i triomfant es trobava llavors amb els invasors alemanys, malgrat avui gairebé ningú no estigui amb ells.

Contra aquests invasors, un grup de creients va fundar ràpidament, desesperadament, la revista *Témoignage Chrétien*, el primer número de la qual, aparegut i vilipendiat, el novembre de 1941, tenia com a títol: "França, compte a no perdre la teva ànima", i era obra justament de Gaston Fessard.

Aquest títol m'agradaria parafrasejar-lo avui: "Europa, compte a no perdre la teva ànima". Però, insisteixo: llavors la seva difusió fou mínima i ridiculitzada, en comparació amb l'èxit que obtingué l'escrit de resposta del clergue Lecaunier, publicat amb censura eclesiàstica i tot, on declarava que tot aquell qui desobeeix "les autoritats", desobeeix Déu. O en comparació amb la por del cardenal Suhard (més endavant "convertit" a l'esquerra social), que preguntava a Gaston Fessard: "no tem, vostè, que, en combatre el nazisme, no li estigui fent el joc al comunisme?" (A l'obra en col·laboració *El neoliberalismo en cuestión*, Santander 1993, pgs. 172-173).

No tem, vostè, que, en combatre la guerra contra l'Iraq, no estigui fent el joc al terrorisme?, seria la variant d'aquella pregunta que molts ens plantejaren avui. I, a aquesta pregunta, el millor és respondre-hi amb una altra, ja vella, però molt lluminosa: no tem,

vostè, que, en combatre Hitler, no li estigui fent el joc al comunisme? Creure que un lluita contra el “mal total” és la millor manera de pervertir-se. I els imperis tenen necessitat d'enemics absoluts i d' “eixos del mal” per a dur a terme llurs ambicions imperials. “Sang per petroli”, continua essent la millor definició d'aquesta política.

Però, deixant ara l'Imperi i mirant-nos a nosaltres, europeus, podríem concloure amb una pregunta que parodia una coneguda frase evangèlica: “què en traurà, Europa, de guanyar l'euro, si perd la seva ànima?” Donem-li a la frase el sentit que té als evangelis, on perdre l'ànima no significa pas perdre el cel transhistòric, sinó perdre la pròpia vida, la pròpia identitat. En aquest context, té poc sentit discutir si cal citar o no el cristianisme en la constitució europea: a Déu no li agradarà un ús de grans paraules en la declaració d'europèisme i un abús d'exclusius interessos econòmics en la realització d'aquestes declaracions. Els pares d'Europa (Adenauer, De Gasperi i Schumann) no acceptarien una hipocresia semblant. I les autoritats d'Europa haurien de sentir-se més responsables enfront d'aquestes fonts de l'Europa unida. Cal lamentar, també, per això mateix, l'absència d'una política internacional conjunta, en el fons per la por a l'imperi, típica de tots els fadrísters. I desitjar que, aquesta falla, sigui corregida, en els anys futurs, com més aviat millor.

(30 de gener).

4. EN NOM DEL DÉU DE LES VÍCTIMES.

“Aneu a dir-li a aquest no-ningú (Lc 13, 32): NO A LA GUERRA!

F. Javier Vitoria Cormenzana

La guerra que s'anuncia i es prepara és immoral i il·legítima, i tindria unes previsibles i dramàtiques conseqüències: en primer lloc, causaria, sens dubte, milers de morts, de ferits i de desplaçats, i el poble iraquetà en seria la seva primera víctima; en particular, la població civil. En segon lloc, s'incrementaria l'abisme de desconfiança i, fins, d'odi que ja s'ha establert entre els països occidentals i els pobles de la regió.¹⁹

La marxa cap a la guerra de l'Iraq sembla imparable. L'administració nord-americana ja només espera un temps propici per tal d'engegar la seva inigualable i infernal maquinària de guerra. L'assalt es produirà la primera setmana de març amb l'arribada d'una lluna favorable. Caminem cap a una guerra injusta que Bush, ungit pel déu-Mammon² per a governar l'imperi mundial (nord-americà), i el seu equip, han declarat com a necessària. Des de la caiguda del mur, vivim en situació d'imperi mundial. Els esdeveniments de l'11 de setembre han transformat l'imperi benèvol de Clinton en l'imperi agressiu de Bush, amb un enemic mortal que cal anihilar: el terrorisme. Ara ha arribat el moment de demostrar al món la magnitud del poder que aquell déu, i no el que debades tan sovint invoquen, els ha lliurat per a llur missió en la història universal: defensar la llibertat, el do diví més preuat, segons el president nord-americà.

Els mandataris polítics del món accepten la seva hegemonia, perquè és el més poderós. A Europa, una de les regions riques de l'imperi, estan dividits. Els més autònoms s'afanyen a buscar una sortida legal a aquest abús de poder. Tanmateix, un grup de vuit governants, liderats per J. M. Aznar, s'han plegat submisament i sense cap rubor als desitjos de Washington. Il·luminats per la revelació de la veritat secreta -l'Iraq té armes de destrucció massiva-, aquests mandataris estan disposats a sacrificar els drets humans, el projecte europeu, el sistema multilateral i, sobretot, la vida de molta gent, a l'Iraq²¹.

Després del que han escrit els meus companys en aquest mateix Quadern, em limitaré a comentar breument un parell de suggeriments, per a aturar-me, tot seguit, una mica més llargament, en una reflexió des de la perspectiva de les víctimes.

El primer suggeriment em ve constantment al cap, d'unes setmanes ençà. L'enfilall de mentides que l'administració americana va ordir per a justificar l'anterior guerra del Golf, i les utilitzades per l'administració britànica per a justificar la pròxima, treu tota autoritat a Bush i a Blair perquè puguin afirmar que Saddam Hussein menteix.

El segon, me l'acaba de suggerir la intervenció del president Aznar a *Antena 3 Televisió*. El president espanyol ha afirmat que la guerra contra l'Iraq és un episodi més de

la lluita contra el terrorisme, que l'11S va canviar la història del món. I ha explicat que ens podrien deixar sols en la nostra lluita contra el terrorisme d'ETA, si ara no col·laborem en la guerra de l'Iraq. No ha plantejat ni ha resolt la pregunta capital, a saber: quina decisió prendrà si la intervenció militar acaba essent l'anomenada guerra preventiva que, tal com pensen molts especialistes en dret internacional, no és cap altra cosa que una mera agressió amb disfressa i un crim internacional. Donar suport, en aquest cas, a Bush constituïria, per part del govern espanyol, l'adopció d'una actitud batasúnica, enfront del terrorisme internacional, que li trauria tota legitimitat moral per a combatre ETA amb les armes de l'Estat de dret.

Aguantar les mirades de les víctimes.

Segons un document intern de l'ONU, el conflicte podria comportar prop d'un milió de refugiats, sense parlar dels morts i dels ferits.² Seran les víctimes invisibles del conflicte. Aquelles de qui gairebé ningú no parlarà, i a les quals gairebé ningú no recordarà en el futur. No tindran ni monuments públics, ni dates commemoratives en el calendari oficial. No hi haurà, en memòria d'ells, cerimònies transmeses en directe per totes la cadenes de televisió del món. Són víctimes pobres. Abans del 1990, ja eren víctimes del règim dictatorial de Saddam Hussein. Des del 2 d'agost d'aquest mateix any, pateixen l'opressió d'un embargament que els va portar a l'era preindustrial i a carregar amb el pes d'un perfil de país pobre en termes d'indicadors mesurables, especialment pel que fa a la taxa de mortalitat infantil (Sara Graham-Brown). Aquestes víctimes han estat les grans absents del debat que, sobre la guerra d'Iraq, s'ha mantingut durant aquests darrers mesos. La guerra es durà a terme mentre els grans del món s'intercanviaran paraules tan sagrades com llibertat, seguretat, democràcia, drets humans, no al xantatge del terrorisme internacional, etc. Però donant l'esquena als milions de rostres muts iraquians, entristits per la misèria i la manca de futur, tot amagant-se de la mirada d'unes víctimes que no són les nostres.

Si els mandataris de l'imperi suportessin llurs mirades, veurien les coses d'una altra manera:

Ells, que tenen armes de destrucció massiva, potser descobririen que les posseeixen per defensar un *sistema econòmic i un model de vida de destrucció massiva*, la dictadura del qual produeix milions de morts prematures d'éssers humans, a l'any, i fa xantatge i aterreix, amb la fam i la misèria, gran part de la humanitat, i assola la natura i les reserves energètiques del planeta.

Ells, que es creuen els senti-nelles de la llibertat i els defensors de l'ordre internacional enfront de les identitats assassines, potser arribarien a descobrir el potencial mortífer que enclou la raó que Bush va donar per a rebutjar els acords de Kyoto: El que compta és el bé dels qui habiten aquest país.

Ells, que creuen tenir legitimitat per a intervenir a l'Iraq i als països pobres, per tal de salvaguardar el dret, potser s'adonarien que hi ha dues menes de drets humans, en l'actual política mundial: les dels pobles rics i la dels pobles pobres. On rau, per exemple, el dret d'intervenció dels països pobres d'aquesta terra, quan es tracta de la dignitat i llibertat de llur gent?

Ells, que es consideren els defensors dels valors democràtics, potser arribarien a considerar políticament correcte que els pobles pobres també tinguin dret a immiscuir-se en la política mundial dels països industrialitzats del Nord i a pressionar perquè es dugui a terme una decisiva democratització de l'economia mundial. Potser s'atrevirien a conjecturar la possibilitat que els països pobres tinguin dret a posar en dubte la sobirania dels països rics que, al capdavant, són, no sols els responsables de les catàstrofes ecològiques, sinó també els qui han sotmès els pobles i les cultures no occidentals a una pressió de modernització i d'acceleració tal que, en comptes de promoure, en ells, cultures i formes de vida d'acord amb la dignitat humana, les destrueix.²

G. Bush, que va admetre, en plena campanya electoral, que la figura que més admira és Jesús de Natzaret, i que havia tornat a néixer quan, amb l'ajut de la fe i de la religió, feia disset anys que havia deixat la beguda, potser arribaria a comprendre que és Mammon -el déu a qui s'ha sotmès- qui li ha atorgat la seguretat i el triomf, el poder i el prestigi; qui li consent aparèixer com un privilegiat; qui li fa que sembli que té un do especial per al lideratge; qui li permet d'experimentar la satisfacció irresistible de ser respectat i cercat com un guia; i qui l'embriaga amb la vana il·lusió que tot això ho exerceix per a la salvació del món i per a la glòria de Déu.

Potser descobriria, amb escàndol, que el seu admirat Jesús va morir en una creu, víctima de l'ordre mammoní que prevalia en el seu temps, perquè va plantejar una antinòmia irreconciliable entre Déu i Mammon (Mt 6, 24), i va excloure de la familiaritat amb el seu Pare tothom qui tingués un pacte amb Mammon, malgrat fos tan important com el president de la nació més poderosa del món, i tan religiós com per a presidir el Desdejuní de l'Oració Nacional.

Si els mandataris de l'imperi suportessin les mirades de les víctimes iraquianes, potser percebrien que, en llur mirada ferida i adolorida, Déu els està revelant que, el seu do més preuat, aquell que el constitueix com a Pare, és la fraternitat, i que resulta contradictori fer la guerra per a defensar-ho.

Si els mandataris de l'imperi s'encarressin amb llurs rostres i sentissin llurs històries de patiment, potser, enmig de tant de plor, podrien escoltar la veu de Déu que els crida: Aneu a dir-li a aquest no-ningú (Lc 13, 32):

NO A LA GUERRA!

(14 de febrer)

²“La guerra és una derrota de la humanitat... El món seria completament diferent si s'apliquessin tots els acords subscrits... Els pobles de la terra, així com les autoritats, a voltes han de tenir valor per dir no a la mort, a l'egoisme, a la guerra, que mai no és una simple fatalitat i que podria recaure sobre les poblacions

de l'Iraq (terra de profetes), extenuades per més de dotze anys d'embargament". [Joan Pau II, Discurs als representants del cos diplomàtic, el 13 de gener del 2003.]

- ¹ S'addueix que Saddam Hussein posseeix armes de destrucció massiva. Països tan poc pacífics com Israel i tan poc democràtics com a Xina o Pakistan posseeixen bombes nuclears, i en canvi no sembla que les tingui Iraq. Sí que sembla probable que tingui algun armament químic o biològic, com també ho té –en grans quantitats– Estats Units, que l'hi va vendre a Saddam Hussein i s'ha negat a ratificar el tractat internacional que el prohibeix. La suposada relació entre Ben Laden i Saddam Hussein –dues figures absolutament oposades i enfrontades– és inconcebible, almenys amb anterioritat a aquest conflicte. Donat el perfil polític d'innombrables països considerats amics dels Estats Units, és dubtós que el caràcter dictatorial del règim de Saddam Hussein sigui motiu de la intervenció. Els règims dictatorials de Kuwait i Afganistan –en què també es va prometre instaurar la democràcia– constitueixen bons exemples.
- ² Segons les estimacions de l'ONU, amb el que Bus ha incrementat la despesa militar (uns 100.000 milions de dòlars anuals) espermetria folgadamente, en un parell de dècades, proporcionar a tota la humanitat els nivells bàsics d'alimentació, sanitat i educació, atenent a més a més els problemes ecològics més urgents dels països pobres.
- ³ Les decisions del Tribunal Internacional de Justícia es poden consultar en francès o anglès a <http://www.icj-cij.org/>. El 5 de febrer de 2003 l'esmentat Tribunal dicta unes mesures provisionals en què exigeix als EUA que suspenguin l'execució de tres nacionals mexicans.
- ⁴ El text de la Carta, així com les Resolucions del CS i de l'Assemblea General, es poden veure a <http://www.un.org/>.
- ⁵ Art. 51.
- ⁶ Art. 42.
- ⁷ La *Abeja*, dilluns 11 de maig de 1835, n° 377, p. 1, "De la intervenció estrangera".
- ⁸ En les seves lliçons sobre "Els indis", Vitoria va insistir molt més en aquest punt.
- ⁹ Veure: *Relectio de iure bellico. Paz dinámica*. Edició bilingüe del CSIC, Madrid 1981, pgs. 122-127.
- ¹⁰ *Relectio secunda de indis*, n.20. A l'edició de la BAC, p.830.
- ¹¹ Veure el que escriu Luciano Pereña en la Introducció a l'obra citada en la nota anterior, pg.74.
- ¹² Vitoria escriu amb una certa mordacitat: "seria intolerable que, si els francesos robessin bestiar als espanyols o els incendiessin algun poblet, fos lícit d'ocupar tot el regne de França" (*obra citada*, p.195). La manera de proposar l'exemple, que atén les obligacions del seu propi país, i no les de l' "enemic", mostra a bastament que lluny seria Vitoria d'aquest patriotisme hispànic amb què el govern actual pretén que els ciutadans acceptem moltes de les seves actuacions èticament més discutibles.
- ¹³ Introducció citada, p.75. En la Relecció sobre els indis, Vitoria reconeix que la guerra pot ser justa per a assegurar el bé i la pau del món sencer. Aquest argument, que fou vàlid amb motiu de la segona guerra mundial, no ho seria avui, perquè el perill clar d'un atac a l'Irak és precisament de desenvolupar una hecatombe mundial.
- ¹⁴ Dades a *Le Monde Diplomatique* (ed. castellana), desembre del 2002, pgs. 12-13.
- ¹⁵ Ex 21,24; Lev 24,20; Deut 19,21. La llei pot provenir del Codi d'Hammurabi. Això li confereix un valor universal, sense limitar-la a una particularitat religiosa.
- ¹⁶ Veure Quaderns 37 i 38 de la col·lecció "Cristianisme i Justícia": *L'Església i la guerra del Golf*, i *La guerra del Golf. Reflexió de CiJ*.
- ¹⁷ Kant no oposa república a monarquia sino a despotisme. República és per a ell una forma de govern, no una forma d'estat.
- ¹⁸ Per la crisi econòmica a Alemanya i el precontracte de França per adquirir el petroli d'Iraq un cop superat l'embargament.
- ¹⁹ Vegeu *Digamos no a la guerra!*, manifest promogut per un nombrós grup d'organitzacions cristianes encapçalades per Justícia i Pau, a *Notícies Obreres*, n. 1330 del 16 al 28 de febrer del 2003, pp.2 i 4.
- ²⁰ "Mammon" és una paraula aramea intraduïble que els evangelis sinòptics només posen en llavis de Jesús. Es sol traduir pel terme "diner", però és quelcom més que "diner". Es tracta d'una mena de força subtil que actua dintre dels éssers humans, però també una força sociològica que alguns teòlegs han anomenat amb encert capital, i que avui podríem traduir per l'economia del mercat actual. Vegeu A. PIERIS, *El rostro asiático de Cristo*, Salamanca 1991, pgs. 150-155.
- ²¹ Vegeu M. AGUIRRE i J.M. PUREZA, *Quién rompe la unidad europea?*, EL PAÍS, dissabte 8 de febrer del 2003, p.8.
- ²² Vegeu FALEH A. JABAR, *Líneas de factura en el ejército irakí. Batirse, rebelarse o desintegrarse*, LE MONDE DIPLOMATIQUE Ed. castellana, gener del 2003, pgs. 14-15.
- ²³ Vegeu J. B. METZ, *Perspectiva de un cristianismo multicultural*, a J. J. TAMAYO, ed. Cristianismo y Lileración, Madrid, 19, pgs. 39-40.

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94; correu-e: espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com> Febrer 2003